

ШИШКІВСЬКО-ХУДІЇВСЬКА СТІНКА НАД НІЧЛАВОЮ ЯК ЕЛЕМЕНТ ТИПОВОГО ЛАНДШАФТУ КАНЬЙОНОВОГО ПРИДНІСТЕР'Я ТА УНІКАЛЬНИЙ ОСЕРЕДОК БІОРІЗНОМАНІТТЯ

Вікирчак О.К.¹, Площанський П.М.², Микитюк Т.П.³, Гривул Л.М.⁴

Ol_vikirchak@ukr.net, Petro_pl@ukr.net, tanjamukutyk@gmail.com

hriuvillilia@gmail.com

Національний природний парк «Дністровський каньйон»

The creation of a landscape reserve of local importance has been justified in order to preserve a unique section of the left bank slopes of the Nichlava River, which represents the typical landscape of the Dniester Canyon. The floristic, phytocenotic, and faunistic diversity is described, and proposals for the use regime are made.

Key words: landscape reserve, Nichlava, Red Book of Ukraine, Green Book, habitats.

Збереження ділянок типового ландшафту та осередків біорізноманіття має вирішальне значення для екологічної стабільності, добробуту людини та майбутнього планети. Осередки біорізноманіття є домівкою для рідкісних, ендемічних і зникаючих видів. Їх знищення веде до втрати генетичного багатства. В умовах південного Тернопілля значна частина подібних ділянок включена до ПЗФ. Проте поза охороною ще залишаються ряд ізольованих ділянок з високим соціологічним значенням, які при сприятливих умовах, можуть бути включені до ПЗФ.

Одна з них – крутий лівий схил р. Нічлави між селами Шишківці та Худіївці Борщівської громади Чортківського району на Тернопільщині. Вона охоплює урочище Біля Святого Яна на півдні ділянки та урочище По під Скали – з центральної та північної сторін. Із західної сторони на півдні межує з рівнинною ділянкою городів у заплаві Нічлави (урочище Межиріки). Із західної сторони на півночі межує з селом Шишківці (кут села Гоцівка). Із східної сторони межує з полями на верху схилу (ур. Кривий лан). Географічні координати крайніх точок території (градуси з десятими долями): т. 1 північ – 48.709610°, 26.041091°; т. 2 схід – 48.707309°, 26.050329°; т. 3 південь – 48.707002°, 26.042361°; т. 4 захід – 48.708588°, 26.038785°. Мінімальна абсолютна висота над рівнем моря – 162 м, максимальна – 257 м, середня – 210 м. Площа 41 га.

Характеристика використання території. Зі східного боку за межами ділянки, у верхній частині схилу, розташовані землі сільськогосподарського призначення, які планується використати для кар'єрних розробок. З західного боку за межами ділянки, внизу схилу, проходить польова дорога, що з'єднує села Шишківці та Худіївці.

Рис. 1. Картосхема розташування проектного заказника

Через ділянку проходить польова дорога, яка веде від села Худіївці до полів на верху схилу. Територію перетинає лінія електропередач ЛЕП-10 кВ. Випасання домашніх тварин не здійснюється. Ділянка, що однозначно вартує заповідання, розташована на землях запасу поза межами населених пунктів, не наданих у користування, перебуває у комунальній власності. Цільове призначення: землі запасу (земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадянам чи юридичним особам). Категорія: землі сільськогосподарського призначення.

Рис. 2. Картосхема розташування пам'ятки природи згідно Google Earth Pro

Геологічна цінність. У верхній частині схилу на денну поверхню виходять гіпсові породи. На місцях виходів гіпсу внаслідок гідратації ангідриду утворилися тумулуси — спучення, спричинене збільшенням об'єму породи через приєднання молекул води з утворенням гідроангидриду. Середню та нижню частини схилу займають осипища девонських осадових порід. У їхніх відслоненнях трапляються скам'янілості молюсків (зокрема ортоцерасів).

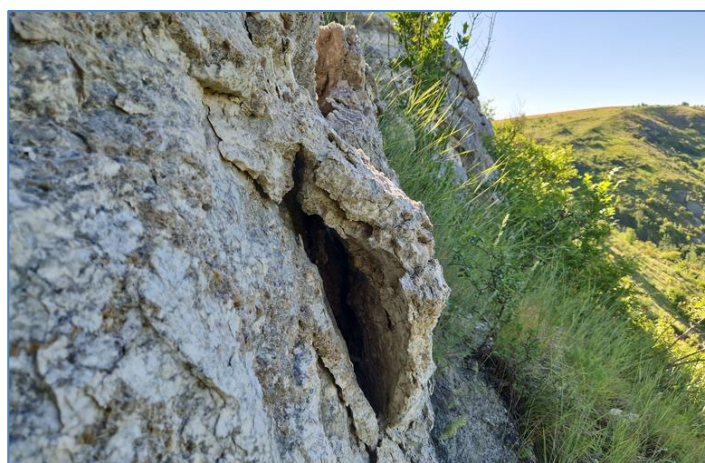

Рис. 3. Геологічні утворення - тумулуси
(Худіївці, правий схил р. Нічлава, 03.07.2025, фото П. Площанського)

Гідрологічна цінність. Західніше ділянки пропонуваної до заповідання з півночі на південь протікає річка Нічлава. У північній частині річку від схилу відокремлює село та польова дорога, а в південній між річкою та схилом простягається смуга городів завширшки до 100 м. У великих ярах, розташованих на схилі, витоків підземних вод не виявлено. Водночас нижче відслонень гіпсових порід у північній частині ділянки вузькою смугою зростає очерет, що може свідчити про періодичні витoki підземних вод у сезони з вищим рівнем ґрунтових вод. На момент обстеження рівень підземних вод в окрузі був значно знижений – на 3-4 метри нижче від максимальних значень за останні 20 років.

Флористична та фітоценотична цінність. Рослинність ділянки, що пропонується під заповідання, представлена лучно-степовим, чагарниковим та осипищним угрупованнями. Флористичне ядро лучно-степової рослинності представлене угрупованням формації ковили найкрасивішої (*Stipeta pulcherrimae*).

Загальна кількість судинних рослин виявлених під час обстеження – 110 видів, серед них – 8 раритетних. До Переліку видів рослин та грибів, що заносяться до Червоної книги України [2] внесені 3 види:

- ковила найкрасивіша (*Stipa pulcherrima*) – євразійський степовий вид. Включений до Червоної книги України із природоохоронним статусом «вразливий вид». Ростає у середній та верхній частині схилу. Домінує в угрупованнях у верхній частині. Популяція чисельна. Угруповання формації ковили найкрасивішої (*Stipeta pulcherrimae*) внесені до Зеленої книги України [1].

Рис. 4. Угруповання формації ковили найкрасивішої
(Худіївці, правий схил р. Нічлава, 03.07.2025, фото Т. Микитюк)

- ковила волосиста (*Stipa capillata*) – центрально-євразійський степовий вид. Включений до Червоної книги України із природоохоронним статусом «неоцінений вид». Ростає невеличкими групами у верхній частині схилу на виходах гіпсів. Популяція малочисельна.

- горицвіт весняний (*Adonis vernalis*) – євросибірський лісостеповий вид. Включений до Червоної книги України із природоохоронним статусом «неоцінений вид». Ростає у верхній частині схилу на виходах гіпсів. Популяція малочисельна.

З Переліку рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів рослин на території Тернопільської області [4] зростають: самосил гірський (*Teucrium montanum*), гадючник звичайний (*Filipendula vulgaris*), леопольдія тонкоцвіта (*Leopoldia tenuiflora*), юринея вапнякова (*Jurinea calcarea*) та гострокільник волосистий (*Oxytropis pilosa*).

Рис. 5. Леопольдія тонкоцвіта (*Leopoldia tenuiflora*) (Худіївці, правий схил долини Нічлави, 03.07.2025, фото Т. Микитюк)

На ділянці представлені оселища, що охороняються згідно Резолюції 4 Бернської конвенції [5]: E1.2 *Perennial calcareous grassland and basic steppes* / Багаторічні трав'яні кальцифітні угруповання та степи.

Деревно-чагарникова рослинність представлена угрупованнями з участю глоду (*Crataegus* sp.), шипшини (*Rosa* sp.), крушини ламкої (*Frangula alnus*), груші звичайної (*Pyrus communis*), свидини криваво-червоної (*Swida sanguinea*), в'язу граболистого (*Ulmus minor*), терену колючого (*Prunus spinosa*), сосни звичайної (*Pinus sylvestris*).

Рис. 6. Загальний вигляд ділянки (Худіївці, 03.07.2025, фото Т. Микитюк)

Фауністична цінність. Відносно незначне антропогенне навантаження на цю ділянку, її флористичне різноманіття визначає багатство фауністичних угруповань.

Під час обстеження ділянки тут спостерігались птахи лучно-чагарникового комплексу такі як щеврик лісовий (*Anthus trivialis*) та щеврик лучний (*Anthus pratensis*), коноплянка (*Acanthis cannabina*), дрізд чорний (*Turdus merula*), вівсянка звичайна (*Emberiza citrinella*), трав'янка лучна (*Saxicola rubetra*), сорокопуд терновий (*Lanius collurio*). На виходах гіпсів було виявлено «кормовий столик» пугача (*Bubo bubo*) із рештками їжаків, здобутих цією найбільшою європейською совою, що внесена до Переліку видів тварин, що заносяться до Червоної книги України [3].

Під час обстеження було візуально спостережено сарну європейську (*Capreolus capreolus*), зайця сірого (*Lepus europaeus*), ящірку прудку (*Lacerta agilis*). В недавніх літературних джерелах [6] описана знахідка на цьому схилі мідянки (*Coronella austriaca*), виду плазунів, що внесений до Переліку видів тварин, що заносяться до Червоної книги України [3].

Естетична цінність. Ділянка вирізняється виразним ландшафтним рельєфом із чергуванням крутих схилів, ерозійних ярів, відкритих відслонень та природної рослинності, що створює мальовничі краєвиди в різні пори року. Завдяки цьому територія має високу естетичну привабливість і здатна надавати багатий спектр екосистемних послуг.

Пропозиції щодо режиму використання та охорони. Пропонується режим непрямого використання та охорони об'єкта з дозволом використання території в науково-пізнавальних, рекреаційно-туристських та еколого-освітніх цілях. Для збереження лучно-степових фітоценозів необхідно вжити заходи зі стримування заростання деревно-чагарниковою рослинністю, зокрема шляхом регульованого сінокошення та помірного випасу.

Обстеження ділянки було проведено авторами 03.07.2025 року.

Список використаних джерел:

1. Зелена книга України. За заг. Ред. члена-кор. НАН України Я. П. Дідуха К.: Альтерпрес, 2009. 448 с.
2. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження переліків видів рослин та грибів, що заносяться до Червоної книги України (рослинний світ), та видів рослин та грибів, що виключені з Червоної книги України (рослинний світ)» (15 лютого 2021 року № 111). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0370-21#Text>.
3. Наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ), та видів тварин, що виключені з Червоної книги України (тваринний світ)» (19.01.2021 № 29). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-21#Text>
4. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання). Укладач: Т. Л. Андрієнко, М. М. Перегрим. К.: Альтерпрес, 2012. 148 с.
5. Тлумачний посібник оселищ Резолюції №4 Бернської конвенції, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів охорони. Перша версія адаптованого неофіційного перекладу з англійської (третього проекту офіційної версії 2015 року). А. Куземко, С. Садогурська, О. Василюк. Київ, 2017. 124 с.